

MINISTERUL EDUCAȚIEI NAȚIONALE
ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ,
FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI TEHNOLOGIE
„GEORGE EMIL PALADE”
DIN TÂRGU MUREȘ

**UNIVERSITATEA DE MEDICINĂ, FARMACIE, ȘTIINȚE ȘI
TEHNOLOGIE « GEORGE EMIL PALADE » DIN TÂRGU MUREȘ
ȘCOALA DOCTORALĂ DE LITERE, ȘTIINȚE UMANISTE ȘI APLICATE
DOMENIUL : ISTORIE**

**VIAȚĂ POLITICĂ PARLAMENTARĂ ÎN JUDEȚUL
NĂSĂUD: DE LA „DICTATURA PARTIDELOR” LA
DICTATURA REGALĂ (1919-1938)**

Doctorand:

Ovidiu BINDEA

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Corina TEODOR

TÂRGU MUREȘ

2023

Cuprins

INTRODUCERE.....	11
CAPITOLUL 1 – LEGISLAȚIA ELECTORALĂ DIN ROMÂNIA INTERBELICĂ.....	40
1.1 Sistemul electoral din România modernă.....	40
1.2 Alegerile din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar.....	42
1.3 Legea electorală din 1919.....	47
1.4 Unificarea sistemului electoral – Legea electorală din 1926.....	60
1.5 Critica sistemului electoral.....	73
1.6 Femeile și dreptul la vot.....	78
CAPITOLUL 2 – ALEGERILE ÎN PERIOADA „DICTATURII PARTIDELOR”	90
2.1 Primele alegeri de la 1919.....	90
2.2 Primul guvern de interpuși ai liberalilor. Alegerile din 1920.....	106
2.3 Alegerile din 1922. Marea guvernare liberală.....	114
2.4 Alegerile din 1926. Un alt guvern de interpuși ai liberalilor, cu aceiași actori.....	126
2.5 Puteau alegerile să fie influențate și în favoarea partidelor de opoziție?.....	142
2.6 Ultima luptă electorală a lui Ion I.C. Brătianu. Alegerile din 1927.....	144
2.7 Alegeri parțiale la Senat în septembrie 1928.....	155
2.8 Anul național-țărăniștilor. Alegerile din 1928.....	157
CAPITOLUL 3 – ALEGERILE ÎN PERIOADA RESTAURAȚIEI CARLISTE (SAU A DICTATURII REGALE).....	168

3.1 Alegeri parțiale Senat – martie 1931.....	168
3.2 Primul guvern tehnocrat. Alegerile din 1931.....	171
3.3 Revenirea național-țăranștilor. Alegerile din 1932.....	182
3.4 Liberalii contraatacă. Alegerile din 1933.....	195
3.5 Alegerile parțiale din 1934 la Senat.....	209
3.6 Ultimele alegeri democratice: 1937.....	212
 CAPITOLUL 4 – DIN CULISELE VIETII POLITICE INTERBELICE ÎN JUDEȚUL NĂSĂUD.....	 229
 4.1 Traseismul politic în perioada interbelică în rândul parlamentarilor năsăudeni.....	 229
4.2 Partidele politice din județul Năsăud.....	244
4.3 Propaganda și campania electorală în județul Năsăud.....	253
4.4 Propagandă în versuri.....	273
4.5 Presa și alegerile în județul Năsăud.....	277
4.6 Restaurația și cum a fost ea percepută în județul Năsăud.....	292
4.7 Manifestări cu ocazia vizitelor liderilor politici în teritoriu.....	298
4.8 Amestecul instituțiilor centrale și locale în procesul electoral.....	311
4.9 Cheltuieli în alegeri.....	325
4.10 Politica și administrația văzute prin ochii țăranului alegător.....	333
4.11 Un bilanț al alegerilor parlamentare din județul Năsăud.....	343
Concluzii.....	367
Bibliografie.....	381
Anexe.....	397

REZUMAT

1. Introducere

Prezenta cercetare se axează asupra unui caz aparte de istorie locală: evoluția vieții politice a unui județ din cadrul Regatului României în perioada interbelică. Este vorba despre județul Năsăud, situat în nordul României. Tema propusă, *Viață politică parlamentară în județul Năsăud: de la dictatura partidelor la dictatura regală (1919-1938)*, și-a dorit să examineze modul în care a evoluat viața politică în actualul județ Bistrița-Năsăud, iar, pe de altă parte, să îmbogățească cunoașterea istoriei acestei regiuni în perioada interbelică, cu informații oferite de documentele de arhivă, mai puțin sau chiar deloc cercetate.

Este cu atât mai interesant cu cât tema tratează perioada care a urmat imediat după realizarea Marii Uniri, când trebuia armonizată legislația în toate teritoriile nou intrate în componența statului român. Transilvania, la 1918, venea după sute de ani de administrație habsburgică și austro-ungară, având o legislație total diferită față de cea din România anului 1918. De asemenea, partidele politice românești nu erau de multă vreme constituite în mod oficial și a fost o adevărată provocare să reconstitui modul în care a evoluat ideologia, numărul și luptele politice dintre partidele din vechiul Regat și cele din Transilvania, după realizarea Unirii.

Viața politică interbelică a avut la bază un sistem multipartidist care, începând cu alegerile din 1920, a avut o evoluție fluctuantă de-a lungul perioadei analizate, fiind influențat și de contextul social, economic și mai ales legislativ. Legea electorală din 1926, deși urmărea să reducă numărul de partide, a dus până la urmă la creșterea numărului acestora. Majoritatea alegerilor și a campaniilor electorale s-au desfășurat după același tipar: a existat un partid dominant, cel care organiza alegerile, și restul partidelor, care încercau să ofere o alternativă la partidul guvernamental.

Idealurile politice ale populației majoritar românești din zona Bistriței și Năsăudului păreau că se vor împlini odată cu 1 decembrie 1918, când Rezoluția Unirii prevedea în art. 3 acordarea drepturilor politice atât bărbaților, cât și femeilor. Evenimentul marca sfârșitul unei lungi perioade de oprimare a populației românești din fostul comitat Bistrița-Năsăud, ca de altfel din întreaga Transilvanie, și începutul unei noi perioade în care românii urma să li se recunoască, în sfârșit, statutul de cetățeni cu drepturi depline. Acordarea votului universal, chiar dacă doar pentru bărbați, ceea ce încălca de altfel prevederile Rezoluției de la Alba-Iulia, a reprezentat totuși un progres, sub

aspect politic și electoral. Noua realitate electorală a produs mutații importante pe scena politicii locale și naționale, țăranul român devenind principalul actor al vieții politice, în calitatea nouă pe care a primit-o: cea de alegător direct.

Votul universal a adus modificări și în evoluția partidelor politice, noul mod de alegere al parlamentarilor forțând formațiunile politice să-și adapteze tacticile electorale. Pentru județul Năsăud, perioada interbelică a debutat cu un monopol al Partidului Național Român, care avea ca simpatizanți în anii '20 ai secolului trecut aproape întreaga populație românească a județului. Însă, odată cu încetățenirea votului universal și cu apariția organizațiilor altor partide, luptele politice s-au intensificat în cuprinsul județului. Electoratul a fost influențat de tacticile electorale ale grupărilor politice, bazate în mare parte pe minciună, demagogie, jigniri ale adversarilor, promisiuni, fluctuând de la un partid la altul, totul culminând cu alegerile din 1937, când un mare număr al alegătorilor a votat cu partidele apropiate de extrema dreaptă, rezultat al dezamăgirii produse de acțiunile politice ale principalelor partide considerate democratice (Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal, Partidul Poporului).

Odată cu introducerea votului universal a avut loc o rocadă între cei care decideau soarta guvernării: dacă până la 1918, în perioada votului censitar, cuvântul hotărâtor aparținea alegătorilor de la orașe, după legiferarea sufragiului universal greutatea desemnării reprezentanților în forul legislativ a trecut pe umerii alegătorilor din mediul rural. Dacă țărănimea ar fi fost organizată din punct de vedere politic într-o organizație puternică, atunci voturile orașenilor ar fi fost ne semnificative, dar toate încercările făcute în vederea organizării țărănimii într-un partid au eșuat, datorită faptului că anumite cercuri din fiecare sat aveau legături apropiate cu diferite cercuri din lumea orașelor. Așa se explică voturile obținute în mediul rural de aproape toate formațiunile care au depus liste electorale, iar această fărâmițare a lumii satului a făcut să nu avem în cadrul partidelor lideri țărani. Oricum, o solidarizare a electoratului din mediul rural, materializată într-o grupare politică, ar fi dus inevitabil la o guvernare perpetuă a acelei formațiuni politice, ceea ce ar fi putut conduce, poate, la instaurarea unei dictaturi țărănești. Privită din această perspectivă, nereușita formării unui partid de clasă țărănesc apare ca un fapt benefic pentru regimul democratic.

Interesul pur electoral a obligat partidele la demagogie, la angajamente irealizabile, la supralicitări în materie de promisiuni. Și cum să nu se întrecă toate partidele în a arunca promisiuni, care de care mai tentante pentru naivul alegător rural, când succesul în alegeri asigura

partidului și numeroșilor membri ușa deschisă spre posibilitatea înfruptării din cuferele bugetului de stat.

Un aspect interesant al vieții politice antebelice și chiar și a primilor ani de după 1918, nu doar din județul Năsăud, a fost faptul că majoritatea oamenilor politici aleși în funcții publice proveneau din rândul intelectualilor. Erau, în primul rând, personalități ale vieții sociale, economice, culturale, religioase și abia apoi oameni politici. Au fost oameni care au realizat ceva pe plan profesional și apoi au intrat în viața politică, reușind în mare parte să ridice țara noastră în rândul națiunilor importante din Europa.

Dacă, la începutul vieții politice de după Marea Unire, în județul Năsăud competiția politică era practic inexistentă (la primele alegeri au fost aleși doar reprezentanți ai Partidului Național Român), cu timpul, viața politică s-a dinamizat, odată cu apariția de noi formațiuni politice și cu formarea de filiale ale partidelor din vechiul Regat. Astfel, la alegerile din 1931 au existat candidați pe douăsprezece liste electorale. Iată un paradox interesant al vieții politice românești (nu doar din perioada interbelică): de la un singur partid s-a ajuns la zeci de partide, care, practic, au fărâmițat bunul mers al guvernării, datorită diverselor interese particulare și de grup.

Legea electorală din 1926 a urmărit două direcții principale, în detrimentul unei corecte reprezentări a electoratului în Parlament: să asigure o stabilitate politică, care teoretic era dată de majoritățile oferite de prima majoritară, iar a doua direcție a fost aceea de reducere a numărului de partide. Dar această lege nu a reușit, în mare parte, să-și atingă cele două obiective. Chiar dacă au existat în Parlament majorități confortabile pentru guvern, a existat o singură legislatură completă de patru ani, cea a liberalilor între anii 1933-1937. În rest, viața politică de după 1926 a fost măcinată de guvernări scurte, de crize politice, de scandaluri, de alegeri dese, toate acestea ducând mai degrabă către o stare de instabilitate politică. În ceea ce privește numărul de partide, sistemul politic guvernat de noua lege nu a dus la o micșorare a numărului acestora, ci dimpotrivă, la înmulțirea acestora. Deși, inițial, instituirea pragului electoral de 2% părea că va forța micile formațiuni să se orienteze spre formațiunile mai puternice pentru a obține sprijin în vederea accederii în Parlament, atmosfera politică a României interbelice a favorizat disidențele în cadrul marilor partide, care au dus la ruperea acestora și la formarea de noi grupări politice, și pe de altă parte la creșterea numărului de noi partide ale celor care credeau că pot rupe din electorat acel 2% necesar pentru a intra în Parlament.

Prin intermediul primei majoritare se oferea partidului de guvernământ o majoritate confortabilă de peste două treimi, neantrenând discuții, colaborări cu alte formațiuni politice, deci

nepromovând o viață politică „vie”, constructivă. Activitatea politică se rezuma în mare parte la acțiuni negative: certuri în cadrul partidelor, criticarea guvernului, scandaluri, amenințări, injurii, arestări, suspendări ale membrilor opoziției din Parlament, timp în care partidul de guvernământ și camarila își continuau afacerile bănoase cu statul. Tot acest context a determinat „adormirea” partidelor mari, de guvernământ, într-o automulțumire politică și într-o autoizolare față de alegători, neîncercând să antreneze electoratul la procesul decizional din cadrul partidului. Astfel, electoratul nefiind parte activă pe scena politică, a privit cu oarecare indiferență și detașare acțiunile suveranului de dezmembrare și până la urmă de anihilare a partidelor.

Legea electorală a acționat ca un bumerang, fragmentând viața politică, ceea ce a dus la o stare generală de criză politică permanentă, alimentată și de acțiunile destabilizatoare asupra partidelor ale regelui Carol al II-lea, iar în final a dus la înlăturarea regimului democratic.

2. Un bilanț al alegerilor parlamentare din județul Năsăud

Dacă la alegerile din 1919, majoritatea parlamentarilor au fost aleși în baza art. 46 din legea electorală, fără a se mai desfășura alegeri, începând cu 1920, acest lucru s-a schimbat. În toate circumscripțiile electorale, în afară de Bistrița săsească, au existat cel puțin doi candidați. În aceste condiții, lupta electorală a devenit mult mai energică, începând să apară și intervențiile din partea guvernului pentru proprii candidați. La alegerile din 1920 și la cele din 1922, cinci partide și-au desemnat candidați în județul Năsăud. Astfel, pe lângă candidații Partidului Național și reprezentantul germanilor, au mai fost candidați din partea Partidului Liberal, Partidului Poporului, Partidului Țărănesc și din partea socialiștilor.

Lumea satului a fost în mare parte atașată de preoți și învățători, așa se explică numărul ridicat din cele două categorii sociale care au fost atrase în rândurile partidelor. Alegătorii rurali erau mult mai greu de convins să-și abandoneze crezurile, de aceea, în primii ani după Unire, organizațiile politice ale partidelor din vechiul Regat nu au reușit să câștige încrederea electoratului, care a rămas în cea mai mare parte fidel Partidului Național și ulterior Partidului Național Țărănesc. Astfel, politicul a pătruns prima dată în mediul urban, unde a găsit elementele predispuse la compromisuri politice, dar, cu timpul, politicienii, în goana lor după avantaje și putere, au reușit să atragă și o parte din lumea satului pe scena politicii, oferindu-le funcții la nivel local și diverse beneficii personale. Însă coruperea alegătorilor, prin oferirea de băutură sau prin promisiuni

exagerate, a contribuit la degradarea spiritului civic în lumea satului și la o scădere a atașamentului electoratului față de clasa politică. Această diminuare a încrederii în partidele istorice a favorizat ascendența partidelor de extremă dreaptă la alegerile din 1937. Acestea, speculând dorința de ordine și disciplină dorită de lumea rurală și marșând pe un discurs împotriva elementelor străine și a incapacității partidelor în a asigura o bună guvernare, au obținut aproape 32% din numărul de voturi la nivelul județului Năsăud.

În perioada democrației parlamentare interbelice au fost organizate zece rânduri de alegeri generale, mai mult decât dublul față de situația în care Parlamentele rezultate și-ar fi dus mandatele de patru ani până la capăt. În plus, față de aceste alegeri, în județul Năsăud s-au mai organizat încă trei alegeri parțiale pentru Senat, în anii 1928, 1931 și 1934, deci, în total au fost treisprezece alegeri generale și parțiale, în această perioadă. Numărul total de aleși pe care județul Năsăud i-a trimis în Parlamentul de la București a fost de 53, din care deputați 32, restul de 21 au fost senatori, atât la colegiul universal cât și la cel al consilierilor locali și județeni.

Politicianul care a reușit să fie ales de cele mai multe ori în Parlamentul României, din județul Năsăud, a fost Victor Moldovan, care a obținut șapte mandate de parlamentar. Pe locul secund au fost Laurențiu Oanea și Arthur Connerth, cu câte șase mandate, trei mandate au obținut Leon Scridon Jr., Leonida Pop și Ioan Păcurariu, în timp ce câte două mandate le-au revenit lui Vasile Meruție și Ștefan Buzilă. Dintre acești șapte politicieni care au reușit să fie aleși de cel puțin două ori în Parlament, trei au fost aleși în urma unor candidaturi de pe listele mai multor partide politice. Astfel, Victor Moldovan a fost ales din partea Partidului Național Român/Partidul Național Țărănesc și Partidul Poporului, Laurențiu Oanea a reprezentat Partidul Național Român, Partidul Poporului și Partidul Național Liberal, în timp ce Ioan Păcurariu a candidat pe listele Partidului Național Român și ale Partidului Național Liberal.

În total, la alegerile desfășurate în perioada 1919-1937, în județul Năsăud, au fost alese 29 de persoane în Parlament, corespunzător cu cele 53 de mandate, câte au revenit județului. Trei persoane au reușit să fie alese atât la Camera Deputaților, cât și la Senat: Victor Moldovan, Laurențiu Oanea și Vasile Meruție. Printre numele cele mai sonore care au candidat în această perioadă, se numără Alexandru Averescu și Al. Vaida-Voevod. Primul, în calitate de prim-ministru, a participat la alegerile din 1920, în circumscripția Năsăud, dar a fost învins de către Laurențiu Oanea, în timp ce Al. Vaida-Voevod a candidat la alegerile din 1927 și la cele din 1932, la ambele reușind să obțină postul de deputat. Faptul că un prim ministru în exercițiu, reprezentant al partidului care organiza scrutinul electoral, a pierdut alegerile, fiind învins de candidatul Partidului Național Român,

demonstrează, cel puțin pentru prima parte a perioadei analizate, că în județul Năsăud libertatea de decizie a alegătorilor nu a fost influențată într-o manieră hotărâtoare de către partidul guvernanțial, aleșii județului în Parlament fiind expresia voinței electoratului.

3. Istoriografia temei alese

În istoriografia românească nu am găsit o lucrare care să trateze în mod exclusiv viața politică din județul Năsăud în perioada interbelică, ceea ce e un argument suplimentar privind utilitatea tezei. Există autori, cum ar fi Ioan Scurtu, Gavrilă Sonea, Ștefan Deaconu, Sorin Radu, Cristian Preda, etc., care au tratat acest aspect, dar au făcut-o la nivel general, pentru întreg spațiul românesc, oferindu-mi bagajul informatic necesar.

Pentru redactarea lucrării am folosit următoarele materiale: izvoare, lucrări generale, lucrări speciale, lucrări (surse) electronice, mărturii ale unor persoane (sau urmași ai acestora) care au trăit în perioada interbelică.

Pentru categoria izvoare am folosit în primul rând documentele din arhivele aflate la Bistrița, Sibiu, București, manuscrise aflate la Biblioteca Academiei din București, ziarele din fostul județ Năsăud și cele de la nivelul țării din perioada interbelică, Monitorul Oficial al României din aceeași perioadă, culegeri de documente și antologii de texte.

În ceea ce privește lucrările generale despre situația și evoluția României în perioada interbelică, sursele bibliografice sunt foarte numeroase. În acest secol care a trecut de la Marea Unire s-a scris foarte mult despre evenimentele de la 1918, despre guvernările care au trecut peste România, despre schimbările produse în viața poporului român. Avem multe lucrări care tratează problema politică a țării atât în perioada interbelică, cât și în perioada imediat următoare, cu analize ale alegerilor, ale evoluției partidelor politice, ale schimbării programelor politice, ale modului în care a influențat votul universal reprezentarea în Parlament.

Lucrările sintetice referitoare la viața politică din perioada interbelică la modul general și la nivelul întregii țări sunt destul de numeroase, ceea ce mi-a permis să creionez situația existentă din mai multe unghiuri și perspective. Aceste lucrări m-au ajutat să înțeleg situația politică, programele guvernelor care s-au succedat în această perioadă, ascensiunea unor partide, căderea altora, traseismul politic, luptele pentru putere, campaniile electorale.

De exemplu, e de menționat lucrarea scrisă de Marcel Ivan în anul 1933, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice. Studiu comparativ al rezultatelor alegerilor pentru Camera Deputaților din anii 1919-1932*, apărută la Sibiu. Este o lucrare de referință în domeniul politicii interbelice, chiar dacă are un număr relativ mic de pagini. Sunt prezentate multe date statistice ale alegerilor în această perioadă, evoluția partidelor, componența corpului electoral, noile partide apărute, zestrea guvernului.

Poate lucrarea care tratează cel mai bine din punct de vedere al datelor regimul politic interbelic este cea a lui Mattei Dogan, *Analiză statistică a democrației parlamentare din România*, apărută în București la editura Partidului Social Democrat, în anul 1946. Deși la prima vedere pare a fi o lucrare de propagandă comunistă, fiind apărută la editura Partidului Social Democrat, lucrarea tânărului Mattei Dogan (avea 26 de ani în 1946) este cea mai obiectivă analiză a sistemului electoral interbelic românesc. Chiar *motto*-ul cărții, celebrele vorbe ale lui Petre Carp „Dați-mi puterea și vă dau parlamentul”, ne arată cum funcționa în mare parte democrația românească în timpul monarhiei constituționale.

Autorul face o prezentare a sistemului electoral, începând cu tratatul de la Adrianopol din 1829, apoi prezintă perioada Regulamentelor Organice, a lui Cuza și în final perioada monarhiei constituționale. Tratează foarte amănunțit legea electorală din 1918, care acorda votul universal, și face și o comparație cu legea belgiană, care a fost modelul legii românești.

O altă lucrare care tratează viața politică interbelică a fost *Modernizarea sistemului electoral din România (1866-1937)*, scrisă de Sorin Radu în anul 2005, care face o radiografie foarte exactă a sistemului electoral din România, de la începutul monarhiei constituționale și până la sfârșitul acesteia. Deși are doar trei capitole, cartea prezintă destul de amănunțit și bine documentat situația electorală din România, plecând de la votul cenșitar și terminând cu votul universal.

O contribuție mai recentă despre situația socială, politică, economică a satului românesc în perioada interbelică este cea a lui Bogdan Bucur, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, București, Ed. Rao, 2019. Această lucrare, bazată pe studiile sociologice ale școlii de sociologie de la București, pe surse editate (ziare, reviste) și pe multe surse inedite (documente aflate în arhivele publice și private) ne arată o funcționare deficitară a instituțiilor statului de la toate nivelurile (local, județean, central). Este o analiză comparată a cadrului administrativ și juridic, o radiografie a situației țăranilor, a celor ce locuiau la sate și care comentau, evaluau, analizau modul în care funcționau instituțiile statului din noile provincii.

În ultimii ani, și istoricii străini au adus clarificări importante asupra sistemului politic din România interbelică. Una dintre cele mai clare interpretări, dacă nu chiar cea mai clară, ale istoriei românilor din perioada monarhiei constituționale îi aparține regretatului profesor Keith Hitchins, în lucrarea *România 1866-1947*, apărută la Ed. Humanitas în 2017. Sinteza sa tratează toate aspectele și evenimentele perioadei menționate, oprindu-se bineînțeles și asupra vieții politice interbelice.

Pentru alegerile parlamentare din perioada interbelică a județului Năsăud, studiile sau lucrările care să cuprindă toată această perioadă, sunt inexistente, sau cel puțin eu nu le-am găsit până în acest moment. Totuși, există studii care tratează anumite aspecte ale vieții politice sau perioade, după cum există lucrări care fac referiri la situația politică din regiune. Aș aminti aici lucrările lui Claudiu Șular Igna, *Schiță biografică a omului politic Victor Moldovan*¹, Octavian Baci, Adrian Onofreiu, Iosif Redl, *Consiliul județean Bistrița-Năsăud (1925-2016)*², Adrian Onofreiu, Ana Maria Băndean, *Prefecții județului Bistrița-Năsăud (1919-1950; 1990-2014)*³, Adrian Onofreiu, *Mărturii documentare referitoare la relațiile minoritate/majoritate la Bistrița în primii ani după Unirea din 1918*⁴, Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*⁵, articolele, studiile și cercetările Anei Maria Băndean: *Prima abordare a ideii de regionalizare în România interbelică: elemente premergătoare și încercări de consolidare a filonului românesc în spațiul bistrițean-năsăudean*⁶, Mircea Gelu Buta, *Istorii neștiute, istorii uitate*⁷.

Pentru creionarea perioadei interbelice a județului Năsăud, de un mare ajutor mi-a fost lucrarea *Șant după 80 de ani de la prima campanie monografică*, în două volume, a Paulei Popoiu, apărută în anii 2011 și 2012, care prezintă rezultatele campaniilor monografice realizate de

¹ Claudiu Șular Igna, *Schiță biografică a omului politic Victor Moldovan*, în „Arhiva Someșană”, IV, 2005, pp. 293-314.

² Octavian Baci, Adrian Onofreiu, Iosif Redl, *Consiliul județean Bistrița-Năsăud (1925-2016)*, Bistrița, Ed. Charmides, 2016.

³ Adrian Onofreiu, Ana-Maria Băndean, *Prefecții județului Bistrița-Năsăud (1919-1940; 1990-2014). Ipostaze, imagini, mărturii*, Bistrița, Ed. Charmides, 2014.

⁴ Adrian Onofreiu, *Mărturii documentare referitoare la relațiile minoritate/majoritate la Bistrița în primii ani după Unirea din 1918*, în „Revista Bistriței”, XXIV, 2010, pp. 431-442.

⁵ Ioan Bâca, Adrian Onofreiu, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, 20, 2006, pp. 349-369.

⁶ Ana Maria Băndean, *Prima abordare a ideii de regionalizare în România interbelică: elemente premergătoare și încercări de consolidare a filonului românesc în spațiul bistrițean-năsăudean*, în „Economie și istorie. Dialog și interdisciplinaritate”, In onorem prof. univ. dr. Ioan Lumperdean, Coord. Dana Bako, Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Răzvan V. Mustață, Cluj-Napoca, Centrul de Studii Transilvane, 2015, pp.499-512.

⁷ Mircea Gelu Buta, *Istorii neștiute, istorii uitate*, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2022.

sociologii români conduși de profesorul Dimitrie Gusti, în anii 1935 și 1936, în satul Șanț din județul Năsăud.

Pentru realizarea tezei am mai folosit și memoriile unor actori ai evenimentelor, scrise de ei sau editate de alte persoane. O asemenea lucrare este cea a lui Victor Moldovan, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, editată de Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, apărută la Ed. Presa Universitară Clujeană, în 2013, care înfățișează viața politică din zona Năsăudului, așa cum a văzut-o el, în calitate de parlamentar. Deși prezintă informații prețioase despre modul în care se făcea politică în perioada menționată, abordarea este evident subiectivă. Totuși, această carte a reprezentat unul din punctele de plecare pentru realizarea lucrării mele, fiind o extraordinară și inegalabilă frescă a politicii bistrițene și năsăudene din perioada interbelică, în care sunt relatate amănunțit raporturile dintre români, maghiari și sași, modul în care se făcea campania electorală, relațiile dintre oamenii politici, discursuri în Parlament, afacerile care se practicau în lumea politică, perioada petrecută de Carol al II-lea la Bistrița, traseismul politic, luptele politice și fraudele electorale. Victor Moldovan a fost unul dintre oamenii politici transilvăneni implicați în formarea și consolidarea României Mari, prin lungă activitate politică desfășurată în mare parte în interesul țării. El a lăsat un impresionant fond de documente despre perioada interbelică, despre viața social-politică a regiunii Bistriței și Năsăudului.

Între lucrările folosite în redactarea tezei se află și monografiile istorice, în această categorie integrându-se cartea *Victor Onișor – Monografie istorică*, semnată de Luminița Moga, Ed. Canon, 2019, care prezintă opera altui mare politician năsăudean: Victor Onișor, cel care din 1903 fondează „Revista Bistriței”.

O cercetare apărută recent despre evoluția județului Năsăud în perioada interbelică este *Cultură și politică la românii din zona Bistriței și Năsăudului în perioada interbelică*, lucrarea de doctorat a lui Adrian Cosmin Iușan, apărută la Cluj în 2021. Chiar dacă tema principală analizată a fost viața culturală interbelică la oraș cât și la sat, rezultatele cercetării m-au ajutat să descopăr „instigatorii culturali” ai regiunii, cum foarte inspirat i-a numit autorul⁸. În plus, lucrarea lui Adrian Cosmin Iușan are un capitol care tratează și viața politică a județului în perioada dintre cele două războaie mondiale, dar referirile făcute de autor sunt mai degrabă scurte prezentări ale anumitor partide, fără a face analize ale alegerilor sau ale activității oamenilor politici.

⁸ Adrian Cosmin Iușan, *Cultură și politică la românii din zona Bistriței și Năsăudului în perioada interbelică*, lucrare de doctorat, Cluj, 2021, p. 3.

Un ultim studiu legat de viața politică a fostului județ Năsăud a apărut în 2022, în „Revista Bistriței”, sub semnăturile lui Adrian Onofreiu și Viorel Rus⁹. Este o cercetare publicată după ce am demarat lucrarea de față și care oferă informații despre rezultatele alegerilor atât în perioada democrației parlamentare (1919-1937), cât și în perioada regimului de dictatură instaurat de regele Carol al II-lea (1938-1940).

Lucrarea mea și-a propus să completeze un gol istoriografic în condițiile în care, până în prezent, nu există o lucrare care să trateze evoluția vieții politice parlamentare din județul Năsăud în perioada interbelică, atât din perspectiva alegerilor, cât și a celorlate aspecte electorale (traseism, presa, implicarea autorităților în procesul electoral, contestații, cheltuielile pentru alegeri, evoluția electoratului din mediul rural etc.). Cum înțelegerea prezentului are la bază cunoașterea trecutului, consider că este utilă o lucrare care să prezinte în mod sintetic și cronologic alegerile generale din județul Năsăud în perioada interbelică, precum și propaganda politică, desfășurarea campaniilor electorale, evoluția partidelor politice sau problema traseismului. Toate aceste lucrări amintite mai sus nu oferă informații foarte precise despre activitatea electorală din zona Năsăudului, astfel că prezentul proiect își propune să folosească sursele amintite anterior, precum și alte lucrări generale și speciale, Constituția de la 1923, legile electorale, anumite fonduri și colecții aflate la arhive, Monitorul Oficial unde se află lista cu partidele politice participante la alegeri, rezultatele obținute de candidați pe fiecare județ, manuscrise aflate la Biblioteca Academiei, ziare și reviste apărute în perioada interbelică.

Mi-am propus să prezint rezultatele alegerile parlamentare, luptele politice, apariția organizațiilor locale a diferitelor partide, traseismul politic, promisiunile și propaganda electorală, rolul presei locale în campaniile electorale, mentalitățile electoratului rural, relația centru-periferie și modul în care alegerile erau influențate de partidul care le organiza. De asemenea, am încercat să surprind și particularitățile politicii locale, care o individualizează în raport cu politica națională. Am utilizat în redactarea lucrării rapoarte, dări de seamă, dezbaterile din Parlament cu stenograme și intervențiile făcute de parlamentarii bistrițeni care se află la Serviciul Județean Bistrița al Arhivelor Naționale ale României sau în fondurile de la București. Totodată am folosit și informațiile din presa

⁹ Adrian Onofreiu, Viorel Rus, *Alegerile parlamentare și parlamentarii județului Bistrița-Năsăud în anii României Mari (1919-1940)*, în „Revista Bistriței”, XXXVI, 2022, pp.235-259.

locală a vremii, respectiv periodicele: „Gazeta Bistriței”, „Săptămâna”, „Gazeta oficială a județului Bistrița (1919-1925) și Năsăud (1925-1940)”.

Viața politică din fostul județ Năsăud (actualul Bistrița-Năsăud) a fost una intensă, ca de altfel la nivelul întregii țări, astfel că acest subiect prezintă interes atât pentru cercetătorii din domeniu cât și pentru publicul larg, din dorința de a cunoaște un subiect considerat a fi de o tot mai mare actualitate.

4. Scopul, obiectivele, metodele și limitele cercetării

Modul și nivelul la care este prezentată această temă în istoriografia românească au determinat ca problema de cercetare a prezentei lucrări să fie prezentarea, analiza și evaluarea alegerilor parlamentare din județul Năsăud în perioada interbelică. Obiectivele propuse au fost următoarele:

- stabilirea gradului de elaborare istoriografică a problemelor care țin de viața politică din județul Năsăud în perioada interbelică;
- implicarea presei locale în campaniile electorale;
- evidențierea numărului de parlamentari ai județului Năsăud pe cicluri electorale, în perioada precizată;
- evoluția partidelor politice din județul Năsăud;
- urmărirea traseismului politic în județul Năsăud;
- alte aspecte ale vieții politice locale, așa cum documentele le-au putut dezvălui (cum au privit locuitorii introducerea dreptului la vot, care a fost reacția bărbaților/femeilor, având în vedere și limitele acestuia, cum a fost privită restaurația în județul Năsăud);
- imaginea în teritoriu a vieții politice de la centru/ București (relația centru/teritoriu sub aspect politic poate fi urmărită pe mai multe canale: imaginea liderilor politici în zonă, imaginea regelui/Coroanei etc.);
- incidente apărute la adunările politice sau în campaniile electorale;
- analiza absenteismului politic;

Ca ipoteză de cercetare îmi propun să răspund la cel puțin trei întrebări: 1. Cum a fost influențată viața politică din județul Năsăud de partidele din vechiul Regat în perioada interbelică? 2. S-a regăsit traseismul politic ca o caracteristică a vieții politice din județul Năsăud în perioada interbelică? 3. Foarte interesant este și faptul că femeile nu au primit dreptul la vot, deși rezoluția Unirii de la Alba Iulia le acorda acest lucru. Cum s-a ajuns la situația ca în rezoluția Unirii femeile

să primească dreptul la vot, la fel ca și bărbații, dar când s-a modificat Constituția femeile au fost excluse? Să fie vorba de o trădare a liderilor transilvăneni, care au fost atât de generoși cu femeile în 1918 sau interesele politice și de partid să fi influențat acest lucru? O altă întrebare fundamentală ar putea fi impactul dreptului la vot asupra comunităților locale.

Prezenta lucrare este o cercetare mixtă, care îmbină o analiză macro-structurală (la nivelul României Mari) cu analiza locală, din punct de vedere calitativ și cantitativ. Astfel, în prima parte, am folosit mai mult documentarea teoretică, pentru a înțelege viața politică românească la nivelul întregii țări (situația politică după Marea Unire, sistemul electoral, evoluția numărului și a denumirii partidelor). În partea a doua, pe baza documentelor de arhivă și a mențiunilor din presa vremii, am realizat cercetări calitative și cantitative, evidențiind și motivațiile, aspirațiile, atitudinile, valorile, gradul de cultură, acțiunile actorilor politici din regiunea Năsăudului.

În vederea atingerii obiectivelor propuse am folosit mai multe metode: istorică, analitică, comparativă, cronologică, a sistematizării, a inducției și a deducției. Metodele analitică și a sistematizării m-au însoțit în analiza documentelor, iar metodele istorică, comparativă, cronologică, a inducției și deducției – pentru a stabili legăturile dintre evenimentele și procesele din trecut. Lucrarea și-a propus să cerceteze, să sistematizeze și să interpreteze documentația accesibilă pentru a evidenția evoluția vieții politice în județul Năsăud, folosind informațiile care fac referire la viața politică din regiune, cu documentele de arhivă (pe cicluri electorale, a numărului de parlamentari, a partidelor politice existente, a dezbaterilor, a modului de vot) și cu articole din presa locală.

Între dificultățile întâlnite în documentarea acestei lucrări aș menționa faptul că, din păcate, la arhivele județene Bistrița-Năsăud nu există vreun fond al partidelor politice din perioada interbelică care au activat la nivelul județului sau al principalilor oameni politici care au activat în perioada analizată. Există unele fonduri personale ale unor persoane implicate în politică, dar nu ale liderilor principalelor formațiuni. Dar, chiar și în aceste fonduri, informațiile referitoare la aspectele electorale sunt foarte puține. Din fericire, unele dosare despre activitatea politică județeană, chiar dacă nu foarte multe, au fost preluate de către fosta Securitate și ulterior de către CNSAS, unde am avut acces la ele, ceea ce mi-a fost de real folos. Totuși, despre alegerile parlamentare din județul Năsăud există la arhivele județene fondul Tribunalului județului Năsăud. În acest fond există dosare cu alegerile, organizate pe ani electorali. Un impediment în cercetarea acestor dosare l-a constituit faptul că, din cauza unor prevederi legislative, dosarele din fondul Tribunalului județului Năsăud pot

fi consultate doar după trecerea unei perioade de 90 de ani de la data producerii evenimentului. Astfel, dosarele referitoare la alegerile din 1933 și 1937 nu pot fi consultate decât începând cu anul 2024, pentru alegerile din 1933 și 2028 pentru cele din 1937. Însă această lipsă de date am compensat-o cu informații din fondul Comisiei Electorale Centrale de la Arhivele Naționale Istorice Centrale de la București și cu relatări oferite de presa locală și națională. Pentru primele alegeri organizate în 1919, 1920 și 1922, la arhivele județene nu am găsit nicio informație, în schimb, în fondul Consiliul Dirigent de la Arhivele Naționale Istorice Centrale de la București am găsit unele date despre aceste alegeri.

În lipsa unor informații din arhive, presa a devenit un izvor foarte important pentru cercetarea prezentă. Însă informațiile preluate din presa interbelică, atât cea de la nivel județean, cât și cea de la nivel național, trebuie să fie cernute de subiectivismul existent în epocă și de apropierea unor ziare de unele grupări politice. În plus, pentru a avea o imagine cât mai reală și obiectivă asupra evenimentelor tratate, am completat informațiile din presă cu cele oferite de dezbaterile parlamentare.

5. Structura lucrării

Prezenta teză cuprinde o introducere, patru capitole, concluzii și anexe. În primul capitol, *Legislația electorală din România interbelică*, am realizat o prezentare a celor două reglementări electorale care s-au aplicat în perioada analizată și a motivelor care au dus la excluderea femeilor din rândul alegătorilor.

Capitolul al II-lea, *Alegerile în perioada „dictaturii partidelor”*, prezintă desfășurarea alegerilor parlamentare din județul Năsăud până în anul 1928, perioadă pe care am numit-o a „dictaturii partidelor”, datorită influenței exercitate de liderii politici (în special de cei liberali) asupra regelui.

Alegerile desfășurate între 1931-1937 le-am analizat în capitolul al III-lea, *Alegerile în perioada restaurației carliste (sau a dictaturii regale)*, fiind caracterizate prin încercările repetate ale regelui Carol al II-lea de a instaura guvernări personale și de a discredita formațiunile politice.

Ultimul capitol, *Din culisele vieții politice interbelice în județul Năsăud*, tratează unele aspecte ale vieții politice interbelice din județul Năsăud: traseismul politic, evoluția partidelor, propaganda electorală, rolul presei în desfășurarea alegerilor, amestecul instituțiilor centrale și locale

în procesul electoral, cheltuielile ocazionate de organizarea alegerilor, precum și schimbările intervenite în comportamentul electoral al alegătorilor din mediul rural.

6. Concluzii

Perioada 1919-1937 a fost martora a nu mai puțin de zece rânduri de alegeri parlamentare, existând două intervale în care s-au organizat trei alegeri în ani consecutivi: un prim interval 1926-1928 și un al doilea între 1931-1933. Toate aceste alegeri erau hotărâte de către rege, prin schimbarea guvernelor și dizolvarea Adunărilor Legislative.

Înregimentarea alegătorilor în diferite partide a dus la o schimbare a modului de a face politică în județul Năsăud, ca de altfel și în restul Transilvaniei: de la o politică națională, în folosul națiunii, s-a trecut la o politică de partid, în care interesul național era pus de multe ori pe plan secund. În ciuda discursului național, afișat frecvent de liderii politici în perioada interbelică, această politică de partid a fost mai degrabă una a intereselor particulare, în dauna interesului public. Schimbarea s-a văzut în primul rând la cei implicați în prima linie a politicii, cei care avuseseră o experiență politică și în timpul monarhiei dualiste, care au început să părăsească unitatea politică din fostul PNR și să fie atrași de alte grupări politice. Astfel, unitatea politică ardeleană odată spartă la nivel central s-a ajuns la apariția divergențelor politice și la nivel local, în cadrul satele și orașele de pe întreg cuprinsul județelor ardelene.

Campania electorală nu a presupus o confruntare între ideologii, între programe de guvernare, între soluții optime, nici decizia de a alege între stânga sau dreapta, ci mai degrabă o luptă acerbă a liderilor pentru a intra în grațiile regelui sau a regenței, pentru a ajunge la guvernare. Pentru că, până la urmă, asta era tot ceea ce conta în tumultuoasa viață politică românească de după Marele Război. Prima electorală, cea care oferea partidului care obținea cel puțin 40% din numărul de voturi o guvernare liniștită, a simplificat foarte mult viața politică românească, excluzând practic orice formă de cooperare între partidele politice. Totul se rezuma la cine primea guvernarea, pentru că partidul desemnat cu organizarea alegerilor reușea, prin diverse metode, să-și asigure acel prag de 40%, care îi oferea o majoritate confortabilă.

Prima perioadă a democrației interbelice se caracterizează din punct de vedere politic, ca o guvernare a partidelor peste voința regelui, în timp ce a doua perioadă, începută cu urcarea pe tron a regelui Carol al II-lea, a presupus o guvernare a regelui peste voința partidelor.

Decăderea clasei politice democratice în perioada interbelică și alunecarea spre regimul autoritar și dictatorial nu s-a întâmplat doar în România Mare, acest fenomen a fost specific majorității statelor europene. Astfel, eșecul democrației românești nu se datorează exclusiv clasei politice și comportamentului liderilor politici, ci, într-o mai mare măsură, a fost influențat de situația politică internațională, la care România era conectată și nu putea să nu se ralieze acestui curent majoritar la nivel european.

În aceste condiții, trecerea de la dictatura partidelor la dictatura regală a fost un proces de durată, complex, care s-a desfășurat abia când aproape toate statele europene aveau deja regimuri autoritare sau dictatoriale. Atâta timp cât situația internațională a fost animată preponderent de ideile democratice, partidele politice românești și o parte importantă a elitelor politice, au reușit să fie o stavilă față de aspirațiile unei guvernări peste partide a regelui Carol al II-lea. Chiar regele, cu toate tentativele de a discredita și compromite partidele politice, nu ar fi reușit să facă pasul spre o guvernare dictatorială dacă această practică nu ar fi fost patentată în marea majoritate a statelor din jurul României.

Prăpastia creată între reprezentați și reprezentanți a fost generată de atitudinea avută pe toată perioada interbelică de oamenii politici. Modul în care aceștia au înțeles să facă o politică bazată pe bunul plac, pe minciună, pe ură, pe violență a determinat ruperea legăturii existente încă în anul 1918, între popor și aleși. Dacă la momentul Unirii, populația din județul Năsăud îi urma fără împotrivire pe politicienii Partidului Național, fiind animați de idealul unirii și având încredere în oamenii politici, după 20 de ani, lucrurile au stat diametral opus, încrederea populației în liderii politici fiind la un nivel mult scăzut, astfel că nu a existat o opoziție față de manifestările dictatoriale ale regelui. Vina politicianilor a fost că au uitat să reprezinte poporul. Toate promisiunile neonorate făcute în campaniile electorale au atârnat foarte greu în pierderea credibilității politicianilor în rândul electoratului din mediul rural, și nu numai.

Totuși, regimul democratic românesc existent în perioada interbelică, cu toate neajunsurile, cu lipsurile, cu abuzurile autorităților și funcționarilor, cu o corupție generalizată și chiar cu violențele petrecute în perioada analizată, a fost un regim mult mai agreat decât orice regim dictatorial care s-ar fi putut constitui în spațiul mioritic. La fel cum alegerile din județul Năsăud, cu toate implicările autorităților, cu demagogia, cu injuriile și minciunile din timpul campaniilor

electorale, chiar și cu anumite acțiuni violente, au fost mult mai democratice decât alegerile care s-ar fi desfășurat sub orice regim dictatorial, indiferent de natura lui. Nu trebuie uitat faptul că în societatea românească democrația a fost totuși prezentă în această perioadă, libertatea alegerilor a fost asigurată, chiar dacă exista o imixtiune a autorităților în procesul electoral. Libertatea cuvântului, chiar dacă se mai practica cenzura, a fost o realitate a vieții publice românești, publicațiile putând să-și exprime opiniile, unele chiar și împotriva monarhiei, fără probleme. De asemenea, în campaniile electorale reprezentanții opoziției puteau să organizeze întâlniri cu alegătorii, să participe la mitinguri electorale, să împrăști manifeste și afișe electorale.

Cu toate criticile care s-au adus oamenilor politici din perioada interbelică, mare parte dintre ei au fost oameni educați, oameni care și-au demonstrat competențele în activitățile profesionale pe care le practicau și care au încercat să se implice în rezolvarea anumitor probleme din județul Năsăud și nu numai. Faptul că doar opt dintre cei 29 de aleși ai județului în perioada analizată au avut o continuitate în ceea ce privește activitatea parlamentară (adică au avut mai mult de un mandat de parlamentar) a fost cu siguranță unul dintre factorii care a limitat obținerea de rezultate mai vizibile în ceea ce privește activitatea politică. Lipsa unei continuități parlamentare la oamenii politici ai județului a determinat și o mai slabă implicare a parlamentarilor în treburile interne ale județului, astfel că și imaginea acestora în ochii electoratului a avut de suferit. O vină pentru această situație a aparținut, fără îndoială, conducătorilor centrale ale partidelor, care, de multe ori, pentru a favoriza anumite persoane, roteau candidații pe listele electorale sau uneori impuneau candidați din afara județului. În plus, durata foarte scurtă a multor parlamente a determinat ca mulți aleși să nu aibă efectiv timpul necesar de a se obișnui cu noul statut. Dar, chiar și așa, unii parlamentari au reușit să fie prezenți în viața județului, intervenind de multe ori pentru rezolvarea anumitor probleme stringente ale locuitorilor.

Politica din cadrul județului a fost influențată de cea practică în restul țării, vina pentru anumite nemulțumiri ale cetățenilor aparținând în primul rând realităților economico-socialo-politice existente la nivel național (chiar și internațional) și într-o mai mică măsură activității aleșilor din cadrul județului. Astfel, trebuie să ținem cont de aceste realități când analizăm acțiunile actorilor politici pe scena politică; critica trebuie să pună în balanță faptul că democrația se afla la început și fiecare politician avea abordarea care considera el că este mai oportună în acel moment. Asta nu trebuie însă să scuze inactivitatea unor parlamentari ai județului sau derapajele unora care au pus

propriul interes pe primul plan și pentru care singurul țel, sau cel mai important, a fost propria înnavuțire.

Chiar dacă nu poate fi negată implicarea autorităților în procesul electoral, influențarea rezultatelor datorate acestui amestec nu a fost decisivă în stabilirea rezultatelor finale. Faptul că anumiți alegători au căzut pradă promisiunilor, demagogiei, minciunilor, mitei electorale sub formă de bani sau băutură, practicate până la urmă de toate formațiunile politice, nu poate intra în cazurile de viciere de rezultate, alegătorii dându-și conștient votul unei anumite liste politice. Pentru județul Năsăud, alegerile parlamentare în perioada interbelică au reprezentat în marea majoritate a participării la vot o manifestare liberă a electoratului, iar aleșii trimiși să reprezinte județul în Parlament, buni sau răi, au fost rezultatul indiscutabil al voinței alegătorilor din județ.

BIBLIOGRAFIE

A. Izvoare:

- **Arhivele Naționale Istorice Centrale**

Fond *Comisia Centrală Electorală*, dosar nr. 2/1922, 70/1926, 79/1926, 5/1927, 7/1927, 19/1927, nr.3/1928, 8/1928, 34/1928, 14/1932, 1/1933, 7/1933, 10/1933, 14/1933, 15/1933, 1/1934, 1 – vol. I/1937, 6/1937, 11/1937, 14/1937; 1/1938.

Fond Consiliu Dirigent, dosar nr. 2/1919, 3/1919, 14/1919, 6/1920, 25/1920.

Fond Ion Mihalache.

Fond M.A.I, dosar nr. 579/1926.

- **Arhivele Naționale Serviciul Județean Bistrița-Năsăud**

Fond Prefectura județului Năsăud, actele prefectului, nr. de bază, dosar nr. 7/1923, 11/1923, 19/1927, 695/1928, 46/1929, 296/1929, 407/1929, 869/1930, 1084/1932, 563/1933.

Fond Tribunalul județului Năsăud, dosar nr. 4/1926, 5/1926, 6/1926, 7/1926, 8/1926, 9/1926, 10/1926, 11/1926, 12/1926, 13/1926, 14/1926, 15/1926, 16/1926, 18/1926, 19/1927, 30/1928, 31/1928, 43/1932.

Fond Comitetul regional PCR Rodna, dosar nr. 40.

Fond Primăria orașului Năsăud – Electorale, dosar nr. 6/1933, 7/1933.

Fond David Alexa.

Fond Iulian Marțian.

- **Arhivele Naționale Serviciul Județean Sibiu**

Fond Alexandru Vaida-Voevod, dosar nr. 4, 5.

- **Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității**

dosar nr. 001291 – *Problema P.N.Ț – P.N.L – P.S.D.I*, vol. I.

dosar nr. 001291 - *Problema P.N.Ț – P.N.L – P.S.D.I*, vol. IV.

dosar P075761 – *Anchetă Leon Scridon*, vol. I.

dosar P075761 – *Anchetă Leon Scridon*, vol. IV.

dosar I0406312 – *acțiune informativă – Leon Scridon*, vol. I.

dosar nr. I0203714 – *Fond operativ Titus Mălai*.

dosar nr. P0000767 – *Ancheta Mălai Titus*.

dosar D 001291, vol. I.

dosar I 0210454.

dosar P0064886 .

dosar P 050415 – *Anchetă Moldovan Victor*.

Manuscris Victor Moldovan aflat la Biblioteca Academiei din București, vol. I, vol. II, vol. III, vol. IV, vol. V.

Marea Adunare Națională întrunită la Alba-Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. Acte și documente, 1928.

Moldovan Victor, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, vol. I, editori – Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2013.

Moldovan Victor, *Memoriile unui politician din perioada interbelică*, vol. II – Documente, editori – Mircea Gelu Buta, Adrian Onofreiu, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2015.

- **Presă**

Adevărul, București, 1923 – nr. 11.992; 1925 – nr. 12.665; 1926 – nr. 12921, 12.967, 13.013, 12921; 1927 – nr. 13.352, 13.355; 1928 – nr. 13.777, 13.779; 1932 – nr. 14860.

Administratia română, București, 1936 – nr.4-5.

Biruința, Cluj, 1926 – nr. 37; 1927 – nr. 258, 261, 267, 302.

Calendarul, București, 1932 – nr. 9, 63.

Curentul, București, 1934 – nr. 2452.

Cuvântul, București, 1927 – nr. 669.

Cuvântul Ardealului, Arad – 1927, nr. 20.

Dezbaterile Adunării Deputaților, 1926, 1927, 1928, 1932, 1933, 1934.

Dezbaterile Senatului, 1926, 1927, 1932, 1934.

Dreptatea, București, 1932 – nr. 1403; 1937 – nr. 2.822.

Foaia Poporului, Sibiu, 1920 – nr. 16; 1926 – nr. 15.

Flacăra, București, 1990 – nr.15.

Gazeta Bistriței, Bistrița, 1922 – nr. 4, 6; 1925 – nr. 21, 22; 1926 – nr. 5, 9, 11; 1927 – nr. 8, 10-11, 15; 1930 – nr.17-18; 1931 – nr. 11, 20, 23-24.

Gazeta Oficială a Consiliului Dirigent, Sibiu, 1919 – nr. 5, 10, 52, 54, 57, 60.

Gazeta Oficială a județului Năsăud, Bistrița, 1925.

Glasul Vremei, Bistrița, 1918 – nr. 1.

Gazeta Transilvaniei, Brașov, 1910 – nr. 105, 112; 1919 – nr.159, 164, 165.

Îndreptarea, București, 1932 – nr. 175; 1933 – nr. 249.

Înfrățirea, Cluj, 1922 – nr. 426, 429, 443, 444, 459.

Înfrățirea Românească, Cluj, 1926 – nr. 15.

Monitorul Oficial, 1919, 1926, 1933.

Neamul Românesc, București, 1920 – nr. 8; 1928 – nr. 260.

Le Temps, 1906 – nr. 16385.

Mișcarea, București, 1933 – nr. 872.

Paix et droit, Paris, 1926 – nr. 4.

Patria, Cluj, 1919 – nr. 139, 148, 169, 190; 1920 – nr. 16; 1922 – nr. 14; 1925 – nr. 30, 245; 1926 – nr. 96, 110; 1932 – nr. 125; 1934 – nr. 280; 1937 – nr. 136.

Roata, Bistrița, 1933 – nr. 1.

România, București, 1926 – nr. 745.

România Nouă, Cluj, 1934 – nr. 116, 121, 150, 154, 258; 1936 – nr. 3, 11; 1937 – nr. 26, 132.

Săptămâna, Bistrița, 1927 – nr. 201; 1928 – nr. 1, 25, 28, 38, 39; 1929 – nr. 36, 47, 48, 51; 1932 – nr. 204, 205, 206, 208; 1933 – nr. 234; 1935 – nr. 262, 264.

Telegraful român, Sibiu, 1919 – nr. 101.

Transilvania, Sibiu, 1920 – nr. 11.

Universul, București, 1936 – nr. 269; 1937 – nr. 277.

Viitorul, București, 1923 – nr. 5783, 5796; 1926 – nr. 5356, 5.408; 1932 – nr. 7267.

B. Lucrări generale

Anuarul statistic al României pe anul 1922, București, Tipografia Curții Regale, 1923.

Anuarul statistic al României 1937-1938, București, Imprimeria Națională, 1939.

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, București, Ed. Machiavelli, 1997.

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. X, București, Ed. Machiavelli, 1997.

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VIII, partea a VII-a, București, Ed. Machiavelli, 1997.

Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, vol. IX, București, Ed. Machiavelli, 1997.

Arimia Vasile, Ardeleanu Ion, Cebuc Alexandru, *Istoria Partidului Național Țărănesc, Documente 1926-1947*, București, Ed. Arc, 1994.

Bucur Bogdan, *Sociologia proastei guvernări în România interbelică*, București, Ed. Rao, 2019.

Bucur Maria, Miroiu Mihaela, *Nașterea cetățeniei democratice – Femeile și puterea în România modernă*, București, Ed. Humanitas, 2019.

Chiper Mihai, *Pe câmpul de onoare – o istorie a duelului la români*, București, Ed. Humanitas, 2016.

Ciachir Dan, *În lumea presei interbelice*, București, Ed. Lumea Credenței, 2019.

Constantinescu Ion, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera deputaților 1919-1939: note și memorii*, București, Ed. Politică, 1973.

Constantiniu Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Ed. Univers Enciclopedic Gold, 2011.

Costian M.I., *Regele Carol II și partidele politice*, București, Ed. Tipografia „Lupta” N. Stroilă, 1933.

Crainic Nechifor, *Zile albe Zile negre*, București, Ed. Gândirea, 1991.

Cudalbu Teodor, *Scăderile morale ale partidelor politice de astăzi*, București, Ed. Bucovina, 1935.

Cuțișteanu S, Gh. I. Ioniță, *Electoratul din România în anii interbelici*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1981.

Dogan Matei, *Analiză statistică a democrației parlamentantare din România*, București, Ed. Partidului Social Democrat, 1946.

Eliade Mircea, *Profetism românesc*, vol. II. *România în eternitate*, București, Ed. Roza Vânturilor, 1990.

Enciclopedia României, vol. I, București, 1938.

Enciclopedia României, vol. II, București, 1938.

Focșeneanu Eleodor, *Istoria constituțională a României. 1859-1991*, București, Ed., Humanitas, 1992.

Gafencu Grigore, *Însemnări politice 1929-1939*, București, Ed. Humanitas, 1991.

Georgescu Vlad, *Istoria Românilor de la origini pînă în zilele noastre*, ediția a III-a, București, Ed. Humanitas, 1992.

Hitchins Keith, *România 1866-1947*, București, Ed. Humanitas, 2017.

Iancu Gheorghe, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, 1985.

Ionescu Carmen, *Agențiile de presă din România de la 1889 până astăzi*, București, Ed. Tritonic, 2003.

Iorga Nicolae, *Doi ani de restaurație*, Vălenii de Munte, Ed. Datina Românească, 1932.

Iorga Nicolae, *Supt trei regi*, ediția a II-a, București, 1932.

Iorga Nicolae, *Istoria românilor*, vol. X, București, 1939.

Istoria Românilor, vol. VIII, coord. Scurtu Ioan, București, Ed. Enciclopedică, 2003.

Ivan Marcel, *Evoluția partidelor noastre politice în cifre și grafice, 1919-1932*, Sibiu. Ed. Krafft&Drotleff.

Jens Schmitt Oliver, *România în 100 de ani – bilanțul unui veac de istorie*, București, Ed. Humanitas, 2018.

Lăcustă Ioan, *Zece alegeri interbelice 1919-1937. Cine a câștigat?*”, București, Ed. Pro, 1995.

Livezeanu Irina, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*, București, Ed. Humanitas, 1998.

Maner Hans-Christian, *Parlamentarismul în România, 1930-1940*, București, Ed. Enciclopedică, 2004.

Maniu Iuliu, *Testament moral politic*, București, Ed. Gândirea Românească, 1991.

Manoilescu Mihail, *Memorii II*, București, Ed. Enciclopedică, 1993.

Manuilă Sabin, *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, vol. II, București, Ed. Monitorul Oficial, 1938.

Moldovanu A. Lascarov, Ionescu Sergiu, *Constituțiunea României din 1923 – Adnotată cu desbateri parlamentare și jurisprudențe*, București, Ed. Tipografiei „Curierul Judiciar”, București, 1925.

Murgescu Bogdan, *Istoria României în texte*, București, Ed. Corint, 2001.

Murgescu Bogdan, Sora Andrei Florin (coordonatori), *România mare votează – Alegerile parlamentare din 1919 la „firul ierbii”*, Iași, Ed. Polirom, 2019.

Nedelescu I. Ion, *Codul Onoarei și regulile duelului*, Imprimeria Fundației Culturale „Principele Carol”, 1926.

Negulescu Paul, *Tratat de drept administrativ*, vol. I, ediția IV, București, Institutul de Arte Grafice E. Marvan, 1934.

Negulescu Paul, Alexianu G, *Tratat de drept public*, tomul I, București, Ed. Casa Școalelor, 1943.

Netea Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate națională (1848-1881)*, București, Ed. Științifică, 1974.

Onișor Victor, *Legea pentru alegerea de deputați și senatori în Ardeal, Banat și Ținuturile Românești din Ungaria*, Cluj-Napoca, Ed. Librăriei G. Onișor, 1919.

Onofreiu Adrian, Pinteia Ioan, Vlașin Cornelia, coordonatori, *Anul 1918 în județul Bistrița-Năsăud. Contribuții documentare*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2018.

Păiușan Radu, Narai Eusebiu, *Introducere în istoria românilor în secolul al XX-lea*, Timișoara, Ed. Eurostampa, 2011.

Pop Ioan-Aurel, Bolovan Ioan, *Construind Unirea cea Mare*, vol. III, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2018.

Pop Ioan-Aurel, Bolovan Ioan, *Istoria Transilvaniei*, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2016.

Pop Ioan-Aurel, Năgler Thomas, Magyari András, coordonatori, *Istoria Transilvaniei*, vol. III (*De la 1711 până la 1918*), Deva, Ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, 2016.

Pop Marin, *Viața politică în România interbelică (1919-1937) – Activitatea Partidului Național și Național-Țărănesc din Ardeal și Banat*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2014.

Preda Cristian, *Rumânii fericiți. Vot și putere de la 1831 până în prezent*, Iași, Ed. Polirom, 2021.

Pușcaș Vasile, Vesa Vasile, *Dezvoltare și modernizare în România interbelică. 1919-1939*, Culegere de studii, București, Ed. Politică, 1988.

Quinlan D. Paul, *Regele playboy. Carol al II-lea al României*, București, Ed. Humanitas, 2008.

Rad Ilie, *Incursiuni în istoria presei românești*, Cluj-Napoca, Ed. Accent, 2008.

Radu Sorin, *Electoratul din România în anii democrației parlamentare (1919-1937)*, Iași, Ed. Institutul European, 2004.

Radu Sorin, *Modernizarea sistemului electoral din România (1866-1937)*, Iași, Ed. Institutul European, 2005.

Samson A. P., *Memoriile unui gazetar (1927-1937)*, București, Ed. Cartea Românească, 1979.

Scurtu Ioan, *Din viața politică a României, Studiu critic privind istoria Partidului Național-Țărănesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1983.

Scurtu Ioan, *Contribuții privind viața politică din România. Evoluția formei de guvernământ în istoria modernă și contemporană*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1988.

Scurtu Ioan, Boar Liviu, *Minoritățile naționale din România 1918-1925 – Documente*, București, Arhivele statului din România, 1995.

Scurtu Ioan, Buzatu Gheorghe, *Istoria românilor în sec XX*, București, Ed. Paideia, 1999.

Scurtu Ioan, Mamina Ion, Alexandrescu Ion, Bulei Ion, *Enciclopedia Partidelor Politice din România (1862-1994)*, București, Ed. Mediaprint, 1995.

Stan Apostol, *Putere politică și democrație în România. 1859-1866*, București, Ed. Albatros, 1995.

Stoenescu Alex. Mihai, *Istoria loviturilor de stat în România. Cele trei dictaturi*, București, Ed. Rao, 2010.

Șerban Stelu, *Elite, partide și spectru politic în România interbelică*, București, Ed. Paideia, 2006.

Tătărescu Gheorghe, *Regimul electoral și parlamentar în România*, București, Ed. Fundației Pro, 2004.

Unirea Ardealului evocată de Iuliu Maniu, Conferință ținută la radio București în 24 ianuarie 1934, broșură apărută la Cluj, Ed. Tipografia Națională S.A, f.a.

Ureche Lazăr, *Fondurile grănicerești născădene (1851-1918)*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2001.

Vrânceanu Florica, *Un secol de agenții de presă românești (1889-1989)*, Pitești, Ed. Paralela 45, 2000.

Waldeck G. Rosa, *Athènes Palace*, București, Ed. Humanitas, 2022.

C. Lucrări speciale

Alexandru Florian, *Ion Antonescu și guvernarea totalitară*, în „Sfera Politicii”, vol. XX, nr.4, iul-aug., 2012, pp. 126-139.

Alexandru Radu, *Alegerile parlamentare din 1919, un sistem electoral particular*, în „Revista Română. Studii Electorale”, vol. VI, nr. 1, 2018, pp. 125-139.

Baciu Octavian, Onofreiu Adrian, Redl Iosif, *Consiliu județean Bistrița-Năsăud (1925-2016)*, Bistrița, Ed. Charmides, 2016.

Băndean Ana Maria, *Prima abordare a ideii de regionalizare în România interbelică: elemente premergătoare și încercări de consolidare a filonului românesc în spațiul bistrițean-năsăudean*, în „Economie și istorie. Dialog și interdisciplinaritate”, In onorem prof. univ. dr. Ioan Lumperdean, Coord. Dana Bako, Iosif Marin Balog, Rudolf Gräf, Răzvan V. Mustăță, Cluj, Centrul de Studii Transilvane, 2015, pp. 499-512.

Bâca Ioan, Onofreiu Adrian, *Evoluția administrativ-teritorială a județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XX, 2006, pp. 349-369.

Bâca Ioan, Onofreiu Adrian, *Județul Bistrița-Năsăud – Coordonate geografice și istorice*, Cluj-Napoca, Ed. Argonaut, 2016.

Bitoleanu Ion, *Formarea guvernului liberal și alegerile parlamentare din anul 1922*, în „Studii și articole de istorie”, 1970, pp. 55-70.

Boilă Romul, *Principiile Constituției noi*, în „Noua constituție a României – 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, București, Ed. Cultura Națională, 1922, pp. 375-394.

Botez Calypso, *Drepturile femeii în constituția viitoare*, în „Noua constituție a României – 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, București, Ed. Cultura Națională, 1922, pp. 75-89.

Buta Mircea Gelu, *Istории neștiute, istorii uitate*, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2022.

Buta Mircea Gelu, Onofreiu Adrian, *Românii din Bistrița – Studii, documente, mărturii – vol. I*, Cluj Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2018.

Ciucanu Corneliu, *Guvernul I.I.C Brătianu (19 ianuarie 1922 – 27 martie 1926) și problematica electorală*, în „Zargidava”, Bacău, nr. XIII, 2014, pp. 141-164.

Cosma Ghizela, *Aspecte privind mișcarea feministă din România în perioada interbelică. Anii '30*, în „Condiția femeii în România în secolul XX – Studii de caz”, coord. Ghizela Cosma, Virgiliu Țărău, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2002, pp. 81-99.

Cosma Ghizela, *Femeile și politica în România – Evoluția dreptului de vot în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2002.

Dobrescu Vasile, Tătar-Dan Maria, *Opțiune sau dilemă. Românii transilvăneni între activismul politic național și activismul guvernamental parlamentar în epoca dualismului austro-ungar*, în „Arhivele Bistriței”, Anul IV, Fascicula 1, Cluj-Napoca, 2019, pp. 10-23.

Dologa Dorin, *Practici electorale în zona Năsăudului 1869-1914*, în „Revista Bistriței”, XXVI, 2012, pp. 203-215.

Dogan Mattei, *Dansul electoral în România interbelică*, în „Comparații și explicații în știința politică și în sociologie”, ed. îngrijită de Cristian Preda și Alexandru Ionașcu, Iași, Ed. Institutul European, 2010, pp. 241-263.

Dumitru Dan Iacob, *Duelul de onoare în societatea românească a secolului XIX: factori de receptare*, în „Romantism și Modernitate”, coord. Andi Mihalache, Alexandru Istrate, Iași, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, pp. 419-456.

Florin Mihai Răzvan, *Alegerile din mai 1926*, în Florin Müller, „Elite parlamentare și dinamică electorală în România”, București, Ed. Universității din București, 2009, pp. 105-145.

Florin Mihai Răzvan, *Alegerile generale din mai 1927*, în Florin Müller, „Elite parlamentare și dinamică electorală în România”, București, Ed. Universității din București, 2009, pp. 145-187.

Florin Mihai Răzvan, *Alegerile generale din 12 decembrie 1928*, în Florin Müller, „Elite parlamentare și dinamică electorală în România”, București, Ed. Universității din București, 2009, pp. 187-235.

Ghițulescu Mihai, *Despre Ardealul electoral (1919-1920)*, în „Archiva Moldaviae”, vol. XII, 2020, pp. 163-191.

Grenner Ada, *Cultura politică și comportamentul electoral al sașilor ardeleni în perioada 1919-1937*, în „Cultură politică și comportament electoral în România în perioada democrației parlamentare (1866-1937) – între specificul național și modelele europene”, volum editat de Sorin Radu, Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2006, pp. 281-300.

Grigorovici G., *Constituția soviectică și constituția democratică*, în „Noua constituție a României – 23 de prelegeri publice organizate de Institutul Social Român”, București, Ed. Cultura Națională, 1922, pp. 53-73.

Horváth Réka, *Schița reprezentării politice a minorității maghiare din România între 1920-1940*, în „Cultură politică și comportament electoral în România în perioada democrației parlamentare (1866-1937) – între specificul național și modelele europene”, volum editat de Sorin Radu, Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2006, pp. 253-280.

Iancu Gheorghe, *Campania electorală pentru alegerile parlamentare din 1919 în circumscriptiile din Transilvania*, în „Studia Universitatis Babes-Bolyai”, Seria Historia, fasc. 1, 1973, pp. 89-108.

Iudean Ovidiu Emil, *Solidarități politico-naționale la românii năsăudeni în timpul alegerilor parlamentare de la începutul secolului XX*, în „Identitate și alteritate: studii de istorie politică și culturală”, editori: Bărbulescu Constantin, Bonda Ioana, Cârja Cecilia, Cârja Ioan, Sima Ana Victoria, Cluj, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2011, pp. 36-44.

Iușan Adrian Cosmin, *Cultură și politică la românii din zona Bistriței și Năsăudului în perioada interbelică*, lucrare de doctorat, Cluj, 2021.

Lupu Nicolae, Coroș Monica Maria, *Contribuția biologului Alexandru Borza la dezvoltarea patrimoniului muzeului municipal „Ioan Raica” din Sebeș*, în „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis”, 9, 2017, pp. 473-489.

Mara Daniel, *Profilul psihologic al alegătorului român în perioada democrației parlamentare (1919-1937). Considerații*, în „Cultură politică și comportament electoral în România în perioada democrației parlamentare (1866-1937) – între specificul național și modelele europene”, volum editat de Sorin Radu, Sibiu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, 2006, pp. 301-317.

Micu V. Constantin, *Viața politică a unui sat din Năsăud*, în „Sociologie Românească”, anul II, nr. 9-10, 1937, pp. 459-465.

Mihăilescu Ștefania, *Amplificarea și maturizarea mișcării de emancipare a femeii române între anii 1929 și 1948*, în volumul „Din istoria feminismului românesc – Studiu și antologie de texte (1929-1948)”, coord. Ștefania Mihăilescu, Iași, Ed. Polirom, 2006, pp. 15-92.

Minuț Adolf, *Întemeierea Partidului Național Agrar (1932)*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, Vaslui, XXI, 1999, pp. 267-277.

Moga Luminița, *Victor Onișor: monografie istorică*, Bistrița, Ed. Canon, 2019.

Müller Dietmar, *Property rights – o perspectivă inclusivă la analiza politicii cetățeniei în România interbelică*, în volumul *Istoria între știință și școală – perioada interbelică* în vol. „Basarabia. Studii, materiale, surse și sugestii”, editori Stefan Ihrig, Vasile Dumbravă, Dietmar Muller, Igor Șarov, Chișinău, Ed. Cartdidact, 2008, pp. 95-109.

Onișor Titu, *Alba-Iulia în lumina tehnicii juridice*, în „Revista de drept public”, nr. 3-4, 1935, pp. 264-280.

Onofreiu Adrian, *Contribuții documentare privind evoluția județului Năsăud. Sinteza pentru perioada 1932-1937*, în „Revista Bistriței”, XXIII, 2009, pp. 153-185.

Onofreiu Adrian, *Mărturii documentare referitoare la relațiile minoritate/majoritate la Bistrița în primii ani după Unirea din 1918*, în „Revista Bistriței”, XXIV, 2010, p. 431-442.

Onofreiu Adrian, *Naționalism și etnicitate la Bistrița în perioada interbelică*, în „Revista Bistriței”, XXIX, 2015, pp. 204-217.

Onofreiu Adrian, *Un proiect de regionalizare a României din anul 1921. Cazul județului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, XXVIII, 2014.

Onofreiu Adrian, Băndean Ana Maria, *Prefecții județului Bistrița-Năsud (1919-1950; 1990-2014)*, Bistrița, Ed. Charmides, 2014.

Onofreiu Adrian, Onofreiu Maria, *Natura dezlănțuită: apă și foc la Năsăud în perioada interbelică. Contribuții documentare*, în „Arhiva Someșană”, seria a III-a, XIX, 2020, pp. 41-76.

Onofreiu Adrian, Rus Viorel, *Alegerile parlamentare și parlamentarii județului Bistrița-Năsăud în anii României Mari (1919-1940)*, în „Revista Bistriței”, XXXVI, 2022, pp. 235-259.

Pál Judit, Popovici Vlad, Fehér Andrea, Iudean Ovidiu Emil, coord., *Parliamentary Elections in Eastern Hungary and Transylvania (1865–1918)*, Peter Lang, Frankfurt am Main etc., 2018.

Petcu Mihai, *Alegerile parlamentare din decembrie 1933*, în Florin Müller, „Elite parlamentare și dinamică electorală în România”, București, Ed. Universității din București, 2009, pp. 291-309.

Popescu Eufrosinia, *Dezbaterea problemei emancipării femeii în Parlament și în afara lui (1922-1923)*, în „Revista de Istorie”, Tom.28, nr. 12, 1975, pp. 1.881-1.892.

Popoiu Paula, *Șanț după 80 de ani de la prima campanie monografică*, vol. I, Craiova, Ed. Universitaria, 2011.

Popoiu Paula, *Șanț după 80 de ani de la prima campanie monografică*, vol. II, Craiova, Ed. Universitaria, 2012.

Sabbatucci Giovanni, *Il 'suicidio' della classe dirigente liberale – La legge Acerbo 1923-1924*, în „Italia Contemporanea”, nr. 174, din martie 1989, pp. 57-80.

Sigmirean Cornel, *Satul și formarea intelectualității românești din Transilvania în epoca modernă. Cazul comitatului Bistrița-Năsăud*, în „Revista Bistriței”, nr XV, 2001, pp. 223-226.

Spânu Alin, „Aspecte privind activitatea preelectorală în atenția Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale (1919)”, în *Cultură politică și comportament electoral în România în perioada democrației parlamentare (1866-1937) – între specificul național și modelele europene*, coordonator Sorin Radu, Ed. Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2006.

Stahl H. Henri, *Satele din granița Năsăudului*, în „Pentru sat – Cartea echipelor 2”, București, Ed. Fundația culturală regală „Principele Carol”, 1939, pp. 121-131.

Știrbăț Anca Angela, *Instituțiile de ordine ale statului român și procesul electoral interbelic*, în „Acta Moldaviae Septentrionalis”, 2018, pp. 167-175.

Șular Igna Claudiu, *Schiță biografică a omului politic Victor Moldovan*, în „Arhiva Someșană”, IV, 2005, pp. 293-314.

Radu Alexandru, *Alegerile parlamentare din 1919. Un sistem electoral particular*, în „Revista Română de Studii Electorale”, vol. VI, nr.1, pp. 125-137.

Tanco Teodor, *Însemnări despre presă*, în „Virtus Romana Rediviva”, vol II, Bistrița, 1974.

Teodorescu I, *Statistică electorală. Rezultatele alegerilor pentru adunarea deputaților din 1 iunie 1931*, în „Buletinul Statistic al României”, București, Ed. Tipografia Curții Regale F. Gobl Fii, 1931, pp. 3-14.

Tutula Vasile, *Granița militară de sud și sud-est a Imperiului Habsburgic (1522-1881)*, în „Arhiva Someșană”, seria III, nr.6, 2007, pp. 295-303.

Vlasin Cornelia, *Bursele de studiu acordate de Fondurile născădane între anii 1861-1948*, în „Revista Bistriței”, 2015, pp. 176-183.

Vlasin Cornelia, *Fondurile grănicerești născădane și formarea elitelor românești din Țara Născădului*, în „Revista Bistriței”, 2016-2017, pp. 179-192.

D. Resurse online

<https://storia.camera.it/img-repo/ods/2013/06/25/CD1710000014.pdf>, accesat în data de 03.04.2022-
<https://aliantadrepiei.wordpress.com/2013/05/28/memoria-istoriei-24-mai-1875-programul-coalitiei-de-la-mazar-pasa/> , accesat în data de 10.06.2022

Eliade Mircea, *România în eternitate*,
<https://cersipamantromanesc.wordpress.com/2014/12/03/mircea-eliade-romania-in-eternitate-1935/>,
accesat la data de 10.01.2023

<https://www.cristoiublog.ro/presa-interbelica-acorda-atentie-dezbaterii-problemelor-azi-nici-vorba-de-asa-ceva/>, accesat în data 15.05.2023

https://revistapisaniisangeorzene.files.wordpress.com/2014/03/martie_2014.pdf, accesat în data de 15.02.2023

https://ziarulfacia.ro/a_1/un-geograf-uitat-vasile-merutiu-1881-1943/, accesat în data de 22.05.2023